

Omgaan met professionele identiteitsspanningen op de werkplek

Jeannette Geldens

Kwaliteitsreeks opleidingsscholen
Praktijk In-Zicht

STEUNPUNT OPLEIDINGSSCHOLEN • PO-RAAD • VO-RAAD

Inhoudsopgave

Inleiding	5
1. Wat zijn professionele identiteitsspanningen?	6
2. Spanningsvragenlijst	8
3. Agencymeter	8
4. Opbrengsten voor de praktijk	9
Over de auteur	10
Bijlage 1. Vragenlijst professionele identiteitsspanningen	12
Bijlage 2. Agencymeter	16
Bijlage 3. Toolbox	17

Inleiding

Om de orde te handhaven in de klas moet je streng zijn tegen je leerlingen: je wilt niet dat er over je heen gelopen wordt. Maar je vindt het moeilijk om streng te zijn, omdat je tegelijkertijd wilt dat de leerlingen je aardig vinden.

Dit is een voorbeeld van een ‘professionele identiteitsspanning’: wat je als persoon belangrijk vindt (aardig gevonden worden door je leerlingen) botst met wat je belangrijk vindt in het werk (streng zijn). Veel leraren, en zeker aanstaande en beginnende leraren, hebben last van zulke spanningen. Het kan leiden tot onzekerheid, het kan de passie voor het beroep aantasten en je kunt de controle over je eigen handelen erdoor verliezen. Leraren die hier veel last van hebben, kunnen zelfs een burn-out krijgen of besluiten een ander beroep te kiezen.

Het project ‘Persoonlijk meesterschap op de werkplek’ van het Center of Expertise Persoonlijk meesterschap (CEPM)¹ heeft handvatten opgeleverd die (aanstaande en beginnende) leraren en hun opleiders en begeleiders kunnen gebruiken om beter te leren omgaan met professionele identiteitsspanningen. Deze opbrengsten van het CEPM-project staan centraal in dit katern².

1. Center of Expertise Persoonlijk meesterschap: www.cepm.nl
2. Op de website www.steunpuntopleidingsscholen.nl staat van dezelfde auteur een achtergrond artikel over ‘professionele identiteitsspanningen’.

1. Wat zijn professionele identiteitsspanningen?

We spreken van ‘professionele identiteitsspanningen’ als leraren in hun beroepsuitoefening een conflict ervaren tussen wat zij belangrijk vinden als persoon en wat zij belangrijk vinden als professional. We geven een paar voorbeelden:

Je trekt je het lot van je leerlingen erg aan, waardoor je soms te betrokken bent. Je vindt het moeilijk dat je als leraar niet altijd voor je leerlingen kunt doen wat je zou willen/moeten doen om hen echt te helpen.

Je verwacht dat de leerlingen, teamleden, directie en de ouders/verzorgers jou als een expert zien. Een juf/meester die alles weet en veel kennis heeft. Zelf heb je dat gevoel niet en vind je dat je juist nog van alles moet leren.

Een leerling heeft je in vertrouwen genomen over een persoonlijk probleem en je hebt de leerling beloofd dat het probleem veilig is bij jou. Maar nu je het probleem kent, weet je niet meer wat je moet doen: je wilt de integriteit van de leerling bewaren, maar tegelijkertijd vind je dat je moet ingrijpen.

Spanningsthema's

Aan de voorbeelden hierboven zien we dat professionele identiteitsspanningen heel verschillend kunnen zijn. Onderzoekers vonden verschillende soorten identiteitsspanningen bij leraren. Zo kon Pillen (2013) in haar onderzoek maar liefst 13 verschillende professionele identiteitsspanningen onderscheiden die beginnende leraren ervaren. Van Diepe (2014) heeft deze spanningen taalkundig afgestemd op eerstejaars aanstaande leraren primair onderwijs. Zij ging na welke professionele identiteitsspanningen eerstejaars aanstaande leraren er-

varen en of er een verband is tussen de mate waarin zij deze spanningen ervaren en de mate van invloed en nabijheid in de leraar-leerlingrelatie (Diepe, Geldens, & Wubbels, 2016). Binnen de CEPM-projectgroep is de formulering van de spanningen verder aangescherpt (Geldens, Groot, Bom, Schipper, & Maanen, 2015). Ook bleek een 14e spanning te onderscheiden die aanstaande leraren ervaren in het primair onderwijs namelijk ‘moeilijkheden ervaren in benaderingen van ouders’.

Om nader inzicht te krijgen in de onderliggende structuur van de professionele identiteitsspanningen voerde Van Diepe een verdergaande analyse uit. Waar Pillen in 2013 drie thema's benoemde, bleek Van Diepe op basis van haar analyse vier thema's te kunnen onderscheiden:

1. Op leren gerichte professionele relatie versus persoonlijke relatie
2. Aanstaande leraar versus beginnende leraar
3. Ik versus de organisatie
4. Persoonlijke motieven versus professionele motieven

Indeling 14 professionele identiteitsspanningen over 4 spanningsthema's ³				
4 Spanningsthema's				
Spanningsthema 1 Op leren gerichte professionele versus persoonlijke relatie	Spanningsthema 2 Aanstaande versus beginnende leraar	Spanningsthema 3 Ik versus de organisatie	Spanningsthema 4 Persoonlijke versus professionele motieven	
14 Professionele identiteitsspanningen				
2. Zorg willen dragen voor leerlingen versus de verwachting om te onderwijzen.	1. Het gevoel een student/beginnende leraar te zijn versus de verwachting om je te gedragen als een ervaren leraar.	11. Ervaren van tegenstrijdige verbondschap met leerlingen en collega's.	6. Tijd willen steken in het oefenen van lesgeven versus de druk ervaren om tijd te investeren in andere taken die deel zijn van de leraarstaken.	
8. Leerlingen als hele personen behandelen versus het gevoel ze te moeten behandelen als leerlingen.	2. Zorg willen dragen voor leerlingen versus de verwachting om te onderwijzen.	12. Conflicten ervaren tussen de eigen oriëntaties gericht op het leren van onderwijzen en die van anderen.	7. De integriteit van de leerlingen respecteren versus het gevoel deze integriteit tegen te werken.	
9. Ervaren van moeilijkheden in het houden van emotionele afstand.	3. Het gevoel van niet competent zijn in termen van kennis versus de verwachting om een expert te zijn.	13. Moeilijkheden ervaren in benaderingen van onderwijzen.	8. Leerlingen als hele personen behandelen versus het gevoel ze te moeten behandelen als leerlingen.	
13. Moeilijkheden ervaren in benaderingen van onderwijzen.	4. Ervaren van een verschil tussen de eigen, vaak impliciete theorieën en de theorieën die relevant zijn voor het lesgeven.	14. Moeilijkheden ervaren in benaderingen van ouders.	10. Balans werk en privé en werkdruk van het leraarsberoep.	
14. Moeilijkheden ervaren in benaderingen van ouders.	5. Blootgesteld worden aan tegenstrijdige institutionele opvattingen.			

Onderzoek laat zien dat het stimulerend is voor de ontwikkeling van de professionele identiteit van (aanstaande) leraren als zij met deze spanningen leren omgaan. Zij zijn beter in staat om keuzes

te maken tussen wat zij als leraar en als persoon belangrijk vinden. Hierdoor ervaren zij minder professionele identiteitsspanningen en neemt hun tevredenheid over het werk toe.

3. Indeling gebaseerd op: Diepe, R., van, Geldens, J., & Wubbels, T. (2016). *Spanningen in de professionele identiteit ervaren door eerstejaars aanstaande leraren en de relatie met hun leerlingen: is er een verband?* *Tijdschrift voor lerarenopleiders*, 37(1), 33-43.

2. Spanningsvragenlijst

In het project ‘Persoonlijk meesterschap op de werkplek’ van het CEPM onderzochten drie lerarenopleidingen welke professionele identiteitsspanningen aanstaande en beginnende leraren ervaren. De deelnemers hebben hiertoe een vragenlijst ingevuld en hebben ervaring opgedaan om beter te leren omgaan met hun spanningen. Deze vragenlijst is opgenomen als bijlage 1.

Uit het onderzoek blijkt dat alle 14 spanningen voorkomen, maar spanning 2 spant de kroon. Zowel aanstaande als beginnende leraren kennen aan spanning 2 het grootste gewicht toe. Het schipperen tussen ‘willen zorgen voor leerlingen’ en ‘onderwijs moeten geven’ levert de meeste professionele identiteitsspanningen op.

Spanning 2: zorg willen dragen voor leerlingen versus de verwachting om te onderwijzen

Desiree, 1e jaars

“Ik vond het moeilijk om consequent en streng op te treden tegenover kinderen. Ik was bang dat de kinderen mij niet meer aardig zouden vinden. Nadat het vakantie was geweest en een nieuwe stageweek startte, heb ik de knop omgedraaid. Ik heb een meisje uit de kring gezet. Het was voor mij een ontzettend grote drempel, maar ook een heel groot leerpunt.”

Aanpak

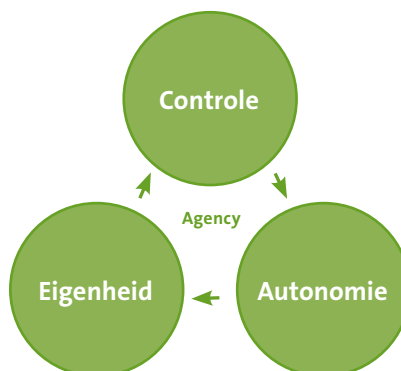
“Mijn zelfbedachte werkwijze was dat ik gewoon streng moest zijn tegen de kinderen. Ik moet gewoon reageren op wat er op dat moment gebeurt. Ik moet in mezelf geloven en gewoon mezelf blijven. Ik verwacht dat ik hiermee een strengere blik krijg tegenover de klas. De klas zal beseffen dat ik niet alleen aardig ben, maar op de juiste momenten ook streng kan zijn.”

Evaluatie

“Eerst wist ik niet hoe ik kon reageren of hoe ik consequent kon zijn. Door de ideeën en tips van mijn mentor, medestudenten en tutor heb ik kunnen bedenken wat voor mezelf het fijnste is, waardoor ik mezelf kan zijn. Eerst was ik bang om die kinderen te kwetsen. En nu heb ik dat niet meer, maar ik ben nog steeds mezelf. Ik heb me daar wel in ontwikkeld.”

3. Agencymeter

Voor het beter leren omgaan met professionele identiteitsspanningen, is ‘agency’⁴ een belangrijk begrip. Agency is het vermogen van leraren om hun eigen professionele handelen te sturen. Daarbij zijn drie aspecten van belang: controle, autonomie en eigenheid. Agency is nodig voor de ontwikkeling van de professionele identiteit van leraren.

Leraren die controle hebben over het eigen handelen, zijn in staat om op de werkplek keuzes te maken in hun handelen. Ze hebben een eigen inbreng in hun (les)activiteiten, sturen hun handelen in verschillende omstandigheden en kunnen hun taken goed managen.

Leraren die autonomie ervaren, weten wat van hen wordt verwacht en kunnen zichzelf zijn. Ze worden

4. Voor de term ‘agency’ is geen goede vertaling in het Nederlands (Beijaard, 2009). “Agency presupposes that teachers are active professionals who are – at least to some extent – in control over their own professional work and lives.” (Beijaard & Olson, 2013, p.62). Agency is understood as being manifested when teachers influence their work and identity, make choices at work, and act accordingly (Hökkä, Eteläpelto & Rasku-Puttonen, 2012; Vähäsantanen, 2013).

door anderen serieus genomen en anderen houden rekening met hun leerbehoeften.

Leraren ervaren eigenheid wanneer zij een goed beeld hebben van hun persoonlijke kwaliteiten als leraar en dit ook aan anderen laten zien. Zij gebruiken de feedback van anderen om zichzelf verder te ontwikkelen.

In het CEPM-project zijn ervaringen opgedaan om de deelnemers vanuit agency te leren omgaan met professionele identiteitsspanningen. Hiervoor is er een ‘agency-meter’ ontwikkeld. Hiermee kunnen (aanstaande en beginnende) leraren hun eigen ‘agency’ in kaart brengen. Ze kunnen de agency-meter gebruiken als nulmeting (hoe is het met mijn agency gesteld?) en als evaluatie-instrument (hebben mijn acties om beter om te gaan met professionele spanning geholpen? Is mijn agency versterkt?). De agency-meter is opgenomen als bijlage 2.

Spanning 3: het gevoel van niet competent zijn in termen van kennis versus de verwachting om een expert te zijn

Marieke, beginnende leraar

“Ik voel mezelf nog een beginnende leraar en vind het soms lastig om met mijn duo-collega te werken, omdat zij achter in de 50 is en al veel ervaring heeft. Dit merk ik bijvoorbeeld aan hoe ze oudergesprekken voert, de tips die ze ouders en kinderen geeft of aan de lesideeën die ze ter plekke bedenkt. Ik heb het gevoel dat ik nog veel kan leren, maar ik weet nog niet zo goed hoe ik dat aan moet pakken.”

Aanpak vanuit agency

“Met mijn duo-collega in gesprek gaan is natuurlijk een makkelijke oplossing, maar voor mij wel een uitdaging. Ik denk wel dat het voor mij prettig is als zij weet dat ik hier mee zit. Ik denk ook dat dit de situ-

atie al wel zal veranderen. Ze kan hier dan rekening mee houden en ook aangeven hoe zij er over denkt. Misschien heeft ze dit zelf in haar beginjaren ook wel gehad. Ze zou me dan ook tips kunnen geven. Of op een andere manier met beginnende leraren in gesprek gaan.”

Evaluatie

“De spanning is door het gesprek afgenomen en voelt niet meer als spanning. Ik weet nu beter wat er van me verwacht wordt [autonomie] en kan meer mezelf zijn [eigenheid]. Als persoon heeft het me echt wat gebracht. Door open te zijn kun je op een simpele manier het aanpakken [controle]. Ik had dit niet aangepakt als ik die spanningsvragenlijst niet had ingevuld. Kleine aanpak met groot resultaat! Dit triggerde mij om in actie te komen en het resultaat is ook mooi. Dus bij een volgende spanning ga ik hier ook zo mee aan de slag.”

4. Opbrengsten voor de praktijk

Leraren, scholen en opleiders kunnen op verschillende manieren profiteren van de opbrengsten van het CEPM-project ‘Persoonlijk meesterschap op de werkplek’.

Het geeft hen handvatten om te werken aan de professionele identiteit van (aanstaande en beginnende) leraren. Leraren die zich bewust zijn van hun professionele identiteit, weten wie ze als leraar willen zijn. Begeleiders van lerarenopleidingen en scholen kunnen (aanstaande) leraren zo op maat begeleiden bij het omgaan met professionele identiteitsspanningen. Die spanningen zijn immers persoonlijk; ze spelen niet voor elke (aanstaande) leraar in elke context en op elk moment. Nadenken over vragen als ‘Wie ben ik als persoon?’, ‘Wie ben ik als professional /leraar?’ en ‘Welke juf/meester

zou ik willen zijn?’ draagt bij aan de ontwikkeling van persoonlijk meesterschap.

Met de vragenlijst ‘Professionele identiteitsspanningen’ kunnen (aanstaande en beginnende) leraren zicht krijgen op de spanningen die zij op de werkplek ervaren. Als meerdere groepen leraren de vragenlijst invullen, wordt tevens duidelijk welke spanningen bij welke groep het meest frequent voorkomen. Hiermee kunnen opleiders en begeleiders rekening houden in de begeleiding. Elke professionele identiteitsspanning vereist immers specifieke kennis, inzicht en vaardigheden. Zo vraagt bijvoorbeeld spanning 2 ‘Zorg willen dragen voor leerlingen versus de verwachting om te onderwijzen’ om meer kennis, inzicht en vaardigheden over orde houden in de klas. Daar kan de begeleiding zich dan op richten. Maar heeft een beginnende leraar bijvoorbeeld last van spanning 14 (‘Moeilijkheden ervaren in benaderingen van ouders’), dan zal de begeleiding zich moeten richten op kennis, inzicht en vaardigheden op het gebied van de relatie tussen leraar en ouders.

Leraren, scholen en opleiders kunnen gebruikmaken van de ‘Toolbox Professionele identiteitsspanningen’. Deze Toolbox bevat producten die uit het project ‘Persoonlijk meesterschap op de werkplek’ zijn voortgekomen. In bijlage 3 is de inhoud van de Toolbox beschreven.

Over de auteur

Zie informatie op: <http://cepm.nl/over-cepm/opbrengsten/professionele-identiteitsspanningen/>

Voor meer informatie kan contact worden opgenomen met de CEPM-projectleider dr. Jeannette Geldens
Email: j.geldens@kempel.nl

Jeannette Geldens is lector Betekenisvol Leren Onderwijzen Kempelonderzoekscentrum, Hogeschool de Kempel te Helmond. Daarnaast is Jeannette adviseur Samen (academisch) Opleiden en fungeert als lid en/of voorzitter van auditcommissies bij erkennings- of accreditatietrajecten.

Bijlage 1.

Vragenlijst professionele identiteitsspanningen

Vragenlijst professionele identiteitsspanningen beginnende leraren (gebaseerd op Pillen, 2013; taalkundig aangepast door Van Diepe, 2014)⁵

Beste leraar,

Hieronder vind je een vragenlijst die gericht is op een beeld te krijgen van professionele identiteitsspanningen die jij op je werkplek mogelijk kunt ervaren. Je ervaart dan een conflict tussen wat je persoonlijk relevant vindt (persoonlijke dimensie) en wat je relevant vindt voor je leraarsberoep (professionele dimensie).

Het invullen van de vragenlijst duurt ongeveer 10 minuten. De gegevens zullen vertrouwelijk worden behandeld. In de bijeenkomsten van Versterking Samenwerking krijg je de mogelijkheid om over deze professionele identiteitsspanningen met elkaar in gesprek te gaan. Hiermee krijg je de kans om je beroepsidentiteit beter in beeld te brengen en je verder te ontwikkelen in het goed hanteren van jouw professionele identiteits-spanning(en). Over enkele maanden zullen de algemene resultaten van het onderzoek gepresenteerd worden.

Succes met invullen en alvast hartelijk dank voor je medewerking!

Algemene gegevens

- A. Geslacht
- ☐ man
- ☐ vrouw
- B. Leeftijd in jaren
-
- C. Naam van de basisschool waar je werkzaam bent en woonplaats
-
- D. In welke bouw ben je werkzaam?
- ☐ onderbouw
- ☐ middenbouw
- ☐ bovenbouw
- E. Je hoogst behaalde vooropleiding is
- ☐ PABO
- ☐ Andere HBO-opleiding
- ☐ Anders:
-

Professionele identiteitsspanningen

Onderstaande 14 stellingen geven een voorbeeld van professionele identiteitsspanningen die je als aanstaande leraar kunt ervaren op je werkplek. Bij iedere spanning wordt er aan je gevraagd in hoeverre deze spanning van toepassing is op je werkplek. Je kunt bij elke spanning de mate waarop deze van toepassing aankruisen:

1. Niet van toepassing
2. Meer niet dan wel van toepassing
3. Meer wel dan niet van toepassing
4. Wel van toepassing

5. Pillen, M. (2013). *Professional identity tensions of beginning teachers* (Proefschrift Technische Universiteit Eindhoven). Eindhoven: Eindhoven School of Education.
Diepe, R., van (2014). *Verbanden tussen professionele identiteitsspanningen en de leraar-leerlingrelatie*. Masterthesis, Universiteit Utrecht / Kempelonderzoekscentrum Hogeschool de Kempel, Utrecht / Helmond.

Spanning 1 met voorbeeld

Het gevoel een beginnende leraar te zijn versus de verwachting om je te gedragen als een ervaren leraar.

Voorbeeld: Je voelt je nog een beginnende leraar. Hierdoor heb je er moeite mee om je zelfbewust te gedragen en door leerlingen, teamleden, directie en/of ouders/verzorgers word je ook zo behandeld. Voor het beroep van leraar voel je je nog wat onervaren.

Je hebt een brede verantwoordelijkheid als leraar, maar kan die verantwoordelijkheid nog niet helemaal aan.

Mate waarin van toepassing:

- ☐ Niet
- ☐ Meer niet dan wel
- ☐ Meer wel dan niet
- ☐ Wel

Spanning 2 met voorbeeld

Zorg willen dragen voor leerlingen versus de verwachting om te onderwijzen.

Voorbeeld: Je wilt graag dat je leerlingen het gevoel hebben dat je er voor hen bent en dat ze zich op hun niveau kunnen ontwikkelen; dit gaat moeilijk samen met het je handen al vol hebben aan het 'normale' lesgeven.

Mate waarin van toepassing:

- ☐ Niet
- ☐ Meer niet dan wel
- ☐ Meer wel dan niet
- ☐ Wel

Spanning 3 met voorbeeld

Het gevoel van niet competent zijn in termen van kennis versus de verwachting om een expert te zijn.

Voorbeeld:

Je verwacht dat de leerlingen, teamleden, directie en de ouders/verzorgers jou als een expert zien. Een juf/meester die alles weet en veel kennis heeft. Zelf heb je echter niet het gevoel dat je alles weet

en vind je dat je juist nog van alles moet leren. Je weet niet goed hoe je met deze situatie om moet gaan.

Mate waarin van toepassing:

- ☐ Niet
- ☐ Meer niet dan wel
- ☐ Meer wel dan niet
- ☐ Wel

Spanning 4 met voorbeeld

Ervaren van een verschil tussen de eigen, vaak impliciete theorieën en de theorieën die relevant zijn voor het lesgeven.

Voorbeeld: Je ervaart dat je binnen de opleiding en binnen je werk veel dingen nog niet geleerd hebt, die je eigenlijk wel nodig hebt om goed te functioneren op je werkplek. Het is daarom soms moeilijk om dingen te doen die van je verwacht worden op je werkplek.

Mate waarin van toepassing:

- ☐ Niet
- ☐ Meer niet dan wel
- ☐ Meer wel dan niet
- ☐ Wel

Spanning 5 met voorbeeld

Blootgesteld worden aan tegenstrijdige onderwijskundige opvattingen.

Voorbeeld: Je hebt het gevoel dat je het nooit goed doet: op de opleiding heb je bepaalde opvattingen over lesgeven geleerd die je niet terug ziet op je werkplek. Hierdoor kun je bepaalde op de opleiding geleerde theorieën niet toepassen en zijn sommige opvattingen van jouw onderwijsvisie niet uitvoerbaar op je werkplek.

Mate waarin van toepassing:

- ☐ Niet
- ☐ Meer niet dan wel
- ☐ Meer wel dan niet
- ☐ Wel

Spanning 6 met voorbeeld

Tijd willen steken in het oefenen van lesgeven versus de druk ervaren om tijd te investeren in andere taken die deel zijn van de leraarstaken.

Voorbeeld: Je vraagt je af of je wel een 'goede leraar' kunt zijn. Je baalt dat je naast de lesgevende taken zoveel andere (waaronder administratieve) taken hebt en hebt het gevoel dat je te weinig tijd hebt om al die taken goed uit te voeren.

Aan de ene kant wil je je tijd verdelen over alle taken en zo de school en je collega's tevreden houden.

Aan de andere kant wil je meer tijd besteden aan de lesgevende taken, want je vindt dat je leerlingen recht hebben op goede lessen.

Mate waarin van toepassing:

- ☐ Niet
- ☐ Meer niet dan wel
- ☐ Meer wel dan niet
- ☐ Wel

Spanning 7 met voorbeeld

De integriteit van de leerlingen respecteren versus het gevoel deze integriteit tegen te werken.

Voorbeeld: Een leerling heeft je in vertrouwen genomen over een persoonlijk probleem. Je ervaart nu een dilemma. Je hebt de leerling beloofd dat het probleem veilig is bij jou. Nu je het probleem echter kent weet je niet meer wat je moet doen: je wil de integriteit van de leerling bewaren, maar tegelijkertijd vind je dat je moet ingrijpen.

Mate waarin van toepassing:

- ☐ Niet
- ☐ Meer niet dan wel
- ☐ Meer wel dan niet
- ☐ Wel

Spanning 8 met voorbeeld

Leerlingen als gehele personen behandelen versus het gevoel ze te moeten behandelen als leerlingen met leerprestaties.

Voorbeeld: Je vindt het moeilijk om leerlingen puur op hun prestaties te beoordelen, omdat je ook graag rekening houdt met de leerling zelf.

Je vindt het lastig om je te focussen op de prestaties, omdat je andere dingen minstens zo belangrijk vindt, zoals het welbevinden van de leerlingen. Hoe doe je dit, ook in oudergesprekken? Je ervaart dit als een dilemma.

Mate waarin van toepassing:

- ☐ Niet
- ☐ Meer niet dan wel
- ☐ Meer wel dan niet
- ☐ Wel

Spanning 9 met voorbeeld

Ervaren van moeilijkheden in het houden van emotionele afstand.

Voorbeeld: Je trekt je het lot van je leerlingen erg aan, waardoor je merkt dat je soms te betrokken bent.

Je hebt er moeite mee dat je niet datgene voor je leerlingen kunt doen wat je zou moeten/willen doen om de leerling echt te helpen.

Mate waarin van toepassing:

- ☐ Niet
- ☐ Meer niet dan wel
- ☐ Meer wel dan niet
- ☐ Wel

Spanning 10 met voorbeeld

Balans werk en privé en werkdruk van het leraarsberoep.

Voorbeeld: Je wilt je werk als leraar graag goed doen, maar je wilt ook thuis zijn voor je partner/gezin/huisgeno(o)t(en). Je hebt vaak veel werk dat nog niet af is als het tijd is om naar huis te gaan.

Je weet niet goed hoe je je tijd moet verdelen. Je merkt dat het beroep van leraar veel tijd en energie van je vraagt. Dit maakt het lastig om je werk vol te houden.

Mate waarin van toepassing:

- ☐ Niet
- ☐ Meer niet dan wel
- ☐ Meer wel dan niet
- ☐ Wel

Spanning 11 met voorbeeld

Ervaren van tegenstrijdige verbondschap met leerlingen en collega's.

Voorbeeld: Je vindt dat je op de werkplek nog teveel als beginnende behandeld wordt.

Aan de ene kant vind je dat je voor jezelf op moet komen op je werkplek: je wilt serieus behandeld worden door teamleden, directie en/of ouders/verzorgers en laten zien dat je betrokken bent bij de school. Aan de andere kant wil je niet te opdringerig overkomen: je bent tenslotte nog een beginnende leraar.

Mate waarin van toepassing:

- ☐ Niet
- ☐ Meer niet dan wel
- ☐ Meer wel dan niet
- ☐ Wel

Spanning 12 met voorbeeld

Conflicten ervaren tussen de eigen oriëntaties gericht op het leren van onderwijzen en die van anderen.

Voorbeeld: Je wilt graag je eigen ideeën uitproberen en op een andere manier met de leerlingen omgaan dan je werkplek dat voorstaat.

Je weet niet wat je moet doen: je wilt aan de ene kant luisteren naar de schoolvisie. Aan de andere kant vind je dat je toch moet proberen op je eigen manier les te geven en te doen wat volgens jou het beste is voor de leerlingen.

Mate waarin van toepassing:

- ☐ Niet
- ☐ Meer niet dan wel
- ☐ Meer wel dan niet
- ☐ Wel

Spanning 13 met voorbeeld

Moeilijkheden ervaren in benaderingen van onderwijzen.

Voorbeeld: Jij hebt de verantwoordelijkheid voor je leerlingen. Die verantwoordelijkheid neem je ook, maar tegelijkertijd ben je nog jong. Je staat qua leeftijd dicht bij de leerlingen dan je collega's.

Je wilt een lolletje kunnen maken met de leerlingen, maar je bent je bewust van je functie als leraar. Als je te ver gaat, nemen de leerlingen je misschien niet meer serieus, maar je vindt ook dat je zelf plezier moet kunnen hebben met je leerlingen.

Mate waarin van toepassing:

- ☐ Niet
- ☐ Meer niet dan wel
- ☐ Meer wel dan niet
- ☐ Wel

Spanning 14 met voorbeeld

Moeilijkheden ervaren in benaderingen van ouders/verzorgers.

Voorbeeld: Je vindt het moeilijk om te bepalen welke rol je richting ouders/verzorgers moet aan nemen ten opzichte van je leerlingen. Ouders/verzorgers geven soms ongevraagd advies waarbij ze verwachten dat jij dat uitvoert. Durf je daar (professioneel) tegen in te gaan?

Mate waarin van toepassing:

- ☐ Niet
- ☐ Meer niet dan wel
- ☐ Meer wel dan niet
- ☐ Wel

Bijlage 2.

Agencymeter

Agencymeter Te gebruiken bij een nulmeting en bij het evalueren van het plan van aanpak om te leren omgaan met de gekozen professionele identiteitsspanning.		Score			
		Oneens / Eens			
		1	2	3	4
	In de stage / op de werkplek				
Autonomie ⁶	... weet ik wat er van me verwacht wordt				
	... kan ik mezelf zijn				
	... neemt mijn mentor mijn mening serieus				
	... houdt mijn mentor rekening met mijn leerbehoeften				
Eigenheid ⁷	... kan ik mijn persoonlijke ontwikkeling laten zien				
	... heb ik een goed beeld van mijn persoonlijke kwaliteiten als leraar				
	... geeft mijn mentor mij ruimte om mezelf als leraar te laten zien				
	... geeft mijn mentor mij persoonsgerichte feedback die ik kan gebruiken				
Controle ⁸	... heb ik eigen inbreng in (de aanpak van) mijn lesactiviteiten				
	... heb ik eigen inbreng in (de aanpak van) mijn niet-lesgebonden activiteiten				
	... kan ik mijn handelen in allerlei omstandigheden sturen				
	... kan ik al mijn verschillende taken goed managen				

6. Ryan, R.M., & Deci, E.L. (2002). Overview of self-determination theory: An organismic dialectical perspective. In E.L. Deci & R.M. Ryan (Eds.), *Handbook of self-determination research* (pp. 3-33).
7. Bots, M. & Putter, J. de (2014). *Het authentieke portfolio. Ruimte waar mogelijk, ondersteuning waar nodig. Verslag van een pilot in twee lerarenopleidingen over het toepassen van richtlijnen gericht op het bevorderen van authenticiteit in portfolio's*. Helmond / Utrecht, Kempelonderzoekcentrum / Marnix academie.
8. Grondlegger attributietheorie: Fritz Heider. De vragen zijn gericht op interne locus of control, stabiel en variabel.

Bijlage 3. Toolbox⁹

De inhoud van de Toolbox Professionele identiteitsspanningen bestaat uit producten die zijn voortgekomen uit het project 'Persoonlijk meesterschap op de werkplek' van het Center of Expertise Persoonlijk meesterschap (CEPM).

De Toolbox bevat een handreiking, een dvd en 4 setjes van 14 spanningskaarten met werkwijzekaart. Begeleiders, aanstaande en beginnende leraren in de werkplekleeromgeving kunnen alle producten gebruiken bij het in beeld brengen welke professionele identiteitsspanningen op de werkplek en het leren ermee om te gaan.

Inhoud van de dvd:

- Leeswijzer dvd
- Algemene presentatie
- 1. Vragenlijst spanningen
- 2. Spanningskaarten
- 3. Spanningen, Plan van aanpak, Evaluatie
- 4. Evaluatieve vragenlijst
- 5. Interviewguide
- 6. Begeleidingssuggesties
- 7. Theorie

Hieronder geven we een korte toelichting op de onderdelen van de dvd.

Leeswijzer dvd

De leeswijzer geeft een beknopte toelichting op de producten die je op de dvd kunt vinden.

Algemene presentatie

Om zicht te krijgen op het gehele project, kun je de algemene presentatie aan de hand van de powerpoint bekijken.

1. Vragenlijst spanningen

De vragenlijst 'Professionele identiteitsspanningen', gebaseerd op Pillen (2013) en taalkundig aangepast door Van Diepe (2014)¹⁰, brengt in beeld in welke mate de 14 professionele identiteitsspanningen door (aanstaande) leraren worden ervaren op de werkplek (zie Bijlage 2). Er is een versie van de vragenlijst voor aanstaande leraren en voor beginnende leraren. Het beantwoorden van de vragen zorgt voor een bewustwording bij (aanstaande) leraren waarbij ze worden uitgedaagd te expliciteren of ze in hun beroepsuitoefening al dan niet een conflict ervaren tussen wat ze persoonlijk relevant vinden en wat ze als relevant vinden voor hun beroep. De werkwijze geeft aan hoe je de vragenlijst kunt afnemen en hoe je vervolgens in leerwerkgemeenschappen in dialoog kunt gaan over de spanningen. Ten slotte kun je de inventarisatielijst benutten wanneer je op vlotte wijze een overzicht wilt krijgen van de voorkomende spanningen in je groep.

2. Spanningskaarten

Als alternatief voor het gebruik van de vragenlijst professionele identiteitsspanningen is een set van 14 spanningskaarten ontwikkeld, die je kunt benutten om (aanstaande) leraren met elkaar in gesprek te brengen over de professionele identiteitsspanningen. Op elke spanningskaart staan richtvragen, die (aanstaande) leraren kunnen helpen hun professionele identiteitsspanningen te onderzoeken. Mogelijke werkwijzen zijn beschreven.

3. Spanningen, Plan van aanpak, Evaluatie

In dit onderdeel vind je een overzicht van alle professionele identiteitsspanningen en spanningsthema's, en formats van agencymeter en het plan van aanpak. Er staan voorbeelden van spanningen van eerstejaars, derdejaars aanstaande leraren en beginnende leraren, hoe ze er vervolgens op de werkplek mee zijn omgegaan en een evaluatie daarvan.

9. Geldens, J., Groot, T., de, Bom, P., Schipper, H., & Maanen, N., van. (2016). *Toolbox Professionele identiteitsspanningen*. Utrecht: Center of Expertise Persoonlijk Meesterschap.

10. Pillen, M. (2013). *Professional identity tensions of beginning teachers* (Proefschrift Technische Universiteit Eindhoven). Eindhoven: Eindhoven School of Education.

Diepe, R., van (2014). *Verbanden tussen professionele identiteitsspanningen en de leraar-leerlingrelatie*. Masterthesis, Universiteit Utrecht / Kempelonderzoekscentrum Hogeschool de Kempel, Utrecht / Helmond.

Ook vind je er drie voorbeelden van spanningen, hoe ze er vervolgens op de werkplek mee zijn omgegaan vanuit agency en een evaluatie daarvan.

4. Evaluatieve vragenlijst

De evaluatieve vragenlijst is handig als je wilt weten hoe (aanstaande) leraren met een door hen gekozen spanning hebben leren omgaan.

5. Interviewguide

De interviewguide is bruikbaar om een genuanceerd beeld te krijgen van de wijze waarop (aanstaande) leraren hun gekozen spanning hebben ervaren en hoe ze ermee zijn omgegaan. Ook is een interviewguide beschikbaar om zicht te krijgen op de wijze waarop begeleiders (tutoren, studieloopbaanbegeleiders, interne opleiders, mentoren) de aanstaande en beginnende leraren hebben begeleid in het leren omgaan met de gekozen professionele identiteitsspanningen (vanuit agency).

6. Begeleidingssuggesties

Onze begeleidingssuggesties zijn nuttig om meer zicht te krijgen op het begeleiden van (aanstaande) leraren in het leren omgaan met spanningen. Ze zijn verzameld vanuit onze projectervaringen.

7. Theorie

Wil je meer theoretische achtergrondinformatie, dan verwijzen we je naar dit onderdeel van de dvd. Hier vind je:

- een omschrijving van het begrip agency;
- een overzicht van professionele identiteitsspanningen en spanningsthema's;
- de publicatie 'Persoonlijk meesterschap op de werkplek. Welke spanningen ervaren eerstejaarsstudenten in hun stage?' in het tijdschrift *Dialogo*, een uitgave van Hogeschool de Kempen;
- een abstract, thesis, presentatie en artikel in

het Tijdschrift voor Lerarenopleiders over het WO-masteronderzoek van Van Diepe 'Verbanden tussen Professionele identiteitsspanningen en de leraar-leerlingrelatie'; verwijzingen naar wetenschappelijke publicaties over agency.

Voor al uw vragen en meer informatie

Steunpunt Opleidingsscholen ondersteunt (academische) opleidingsscholen – als samenwerkingsverband van schoolbesturen, scholen en lerarenopleidingen – bij het versterken van onderlinge samenwerking en kennisuitwisseling. Een steunpunt van, voor en door opleidingsscholen dat bijdraagt aan de professionalisering van leraren, de ontwikkeling van scholen en het versterken van schoolbesturen in het primair en voortgezet onderwijs.

Voor vragen en meer informatie over Steunpunt Opleidingsscholen kunt u terecht bij:

PO-Raad

Projectleiders: Gea Spaans

steunpuntopleidingsscholen@poraad.nl • 030 – 31 00 933

VO-raad

Projectleider: Nienke Wirtz

steunpuntopleidingsscholen@vo-raad.nl • 030 – 232 48 00

Steunpunt
Opleidingsscholen

VO^{RAAD}

PO^{RAAD}

Auteur: Tekstbureau Elise Schouten
Vormgeving: Bas van der Horst, BUREAUBAS
Fotografie: Ewouter.com
Druk: Drukproef, Krimpen a/d IJssel

De katernen Praktijk In-Zicht bevatten een illustratie van de praktijk van een opleidingsschool. Dit kan een voorbeeld, een aanpak of uitwerking zijn.

januari 2017